

Broeders en zusters, beste vrienden van de oecumene,

'Heb je naaste lief als jezelf' (Lev 18:19).

Liefde: het is een kernwoord in de hele Bijbel. In liefde voor de ander wordt de hele wet vervuld, schrijft Paulus in de Romeinenbrief (Rom 13:8). Aan zijn leerlingen droeg Jezus op om de weg van de liefde te gaan. In Johannes 13:35 lezen we: "aan jullie liefde voor elkaar zal iedereen zien dat jullie mijn leerlingen zijn". En verderop in Johannes 15: "mijn gebod is dat jullie elkaar liefhebben zoals ik jullie heb liefgehad" (Joh 15:12).

Vandaag staat de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan centraal: een verhaal dat je misschien wel dromen kunt. We kunnen het voor ons zien: ergens tussen Jeruzalem en Jericho, op een zandpad tussen de rotsen, ligt een man. Rovers hebben zijn kleren van zijn lijf getrokken. Ze hebben hem geschopt en geslagen. Zo hard en meedogenloos, dat het leven uit hem wegstroomt. 'Halfdood lieten ze hem achter' (Luc 10:30). Een leviet en een priester komen voorbij, twee tempeldienaars. Ze zien hem wel, maar lopen aan hem voorbij. Zijn ze te druk, te haastig? Of brengen de reinheidswetten hen in verlegenheid om de man te helpen? Lucas zegt daar niets over. Wat we wel te horen krijgen is dat ze beiden met een boog om de man heenlopen. Daar spreekt afstand uit en kilte. Het moraal van het verhaal is wel duidelijk en je hebt het vast al vaak gehoord: het past ons mensen, en zeker als christenen, om bewogen te zijn om de ander. Om medelijden te hebben, zoals de NBV vertaalt.

Tot actie overgaan, je handen uit de mouwen steken; doen wat gedaan moet worden: dat is zeker een belangrijk aspect. Jezus zegt niet voor niets over de Samaritaan: 'doet u dan voortaan net zo' (Lc 10:37). Het is waar dat het leed van onze medemensen ook ons in beweging mag zetten, zoals deze Samaritaan. Maar als we alle focus leggen op de figuur van de Samaritaan en andere aspecten vergeten, dan gaat het al heel snel over wat wij nu juist wel of niet moeten doen. Dan schieten we door in moralisme of activisme. Dan gaat het over ons en wat wij doen, en niet langer over de ander. Van die valkuilen staat onze kerkgeschiedenis bol.

Deze parabel is een waar pareltje van kritische en prikkelende Bijbelse wijsheid. Laten we beginnen bij het begin. Want het begint allemaal met een ontmoeting tussen Jezus en een wetgeleerde. Lucas gebruikt in vers 25 een woord dat 'testen' of 'grondig op de proef stellen' betekent (*ekpeirazoo*). Het is geen luchtig gesprek, of een ontmoeting onder vrienden. De wetgeleerde ondervraagt Jezus om te zien of hij bij hem een fout of vergissing ontdekken kan om hem daarmee vervolgens in het nauw te drijven. Zo gaat het steeds tussen Jezus en de wetgeleerden.

Hij vraagt Jezus wat hij moet doen om deel te krijgen aan het eeuwige leven. Jezus antwoordt behoedzaam met een wedervraag: 'Wat staat er in de wet geschreven? Wat leest u daar?' (Lc 10:26). De wetgeleerde weet maar al te goed welke twee verzen de hele wet samenvatten. Hij citeert een gedeelte uit het *Shema*, de geloofsbelijdenis van Israël (Deut 6:5) en hij plakt daar het gebod uit Lev 18:19 aan vast:

*Heb de Heer, uw God, lief met heel uw hart en met heel uw ziel
en met heel uw kracht en met heel uw verstand,
en uw naaste als uzelf.* (Lc 10:27)

Het is allemaal juist wat hij zegt. Deze wetgeleerde kent de Thora goed. Jezus raadt hem dan ook aan om ernaar te leven: 'doe dat en leven zult u'. Maar hij blijft op zijn honger zitten, zo lijkt het. Hij weet prima wat er in de wet staat. Maar wie is nu mijn naaste? Het is een vraag die mensen in alle eeuwen en tijden heeft beziggehouden. Mijn naaste: zijn dat de mensen uit mijn eigen geloofsgemeenschap? Of is mijn naaste ook die broeder of zuster uit een andere kerk? Is mijn naaste die buurvrouw verderop in de straat, die ik niet zo goed ken, maar die pas haar echtgenoot verloor? Zijn joden of moslims naasten? Mensen met een ander geloof, een andere cultuur? En de mensen in de buurt van het station? Zij die smekend vragen om een paar centen voor een brood of een kop koffie.

Wie is mijn naaste? Als antwoord op deze vraag vertelt Jezus een parabel, een kritisch verhaal. Dat doet Jezus wel vaker. In plaats van mensen te zeggen wat ze moeten doen, vertelt hij verhalen. Verhalen waarin je zelf ontdekken mag wat ons te doen staat. Wat ten diepste onze roeping is.

Nu is het interessant om eens even stil te staan bij het woord 'naaste'. Want wat bedoelen we daar eigenlijk mee? Het Hebreeuwse woord voor naaste (*rē'a*) betekent meestal 'broeder' of 'volksgenoot'. In de wetten die gaan over naastenliefde, zien we dat het hart van de Joodse wet samen wordt gehouden door gerechtigheid en liefde. In de wetten in Leviticus 19, waar we ook het gebod vinden om de naaste lief te hebben zoals onszelf, zien we dat de liefde voor de ander in de eerste plaats in het beloofde land, het land dat God geeft, gestalte moet krijgen. En dat geldt zowel voor de omgang met volksgenoten, als voor de vreemdelingen die bij de Israëlieten wonen. Steel niet van elkaar en bedrieg elkaar niet. Strooi geen onwaarheden over de ander rond. Berooft niemand. Ga rechtvaardig om met werk en betaal een dagloner nog dezelfde dag uit. Wees niet haatdragend tegen elkaar en blijf geen wrok koesteren. Nee, heb de ander lief zoals je zelf. Zowel de geboren Israëlieten als de vreemdeling (cf. Lev 19:11-18).

Wie is mijn naaste? Als je de wetten kent in Leviticus 19 is dat geen vreemde vraag. Daar lezen we immers hoe de Israëlieten goed en rechtvaardig om moeten gaan met hun Joodse medemensen, zij die behoren tot het verbond, en met de vreemdelingen die bij hen wonen. Maar nu keert Jezus alles om. Eerst is daar een priester en daarna een Leviet, mensen met een belangrijke rol in de tempeldienst; mensen die voorgaan in de lofzang. Als ze de gewonde man zien liggen, raakt het hen niet. Ze lopen met een grote boog om hem heen. Maar dan is daar een Samaritaan, iemand die niet behoort tot het Joodse volk. Joden en Samaritanen gingen niet met elkaar om. Wanneer Jezus een Samaritaanse vrouw ontmoet bij een waterput en haar om drinken vraagt, is haar eerste reactie: 'Hoe kunt u als Jood, mij om drinken vragen? Ik ben immers een Samaritaanse' (Joh 4:9).

We bepalen zo graag zelf wie onze naasten zijn. Wij zijn meesters in het optrekken van drempels: tussen mannen en vrouwen, jong en oud, tussen culturen, arm en rijk, verschillen in seksuele oriëntatie en vul het zelf maar aan. Afwijzing laat vaak diepe sporen na. De keren dat mensen met een boog om je heenliepen, die momenten waarop je buitengesloten werd: ze zijn in ons geheugen gegrift.

Jezus wil ons bewegen tot een ander perspectief. Hij spoort ons aan om anders te leren kijken naar elkaar. Het gebeurt soms ongemerkt. Dat je je onprettig voelt bij iemand die zo anders is dan jij. En voor je het weet loop je met een boog om de ander heen. Het kan ons ook gebeuren dat we niet goed weten hoe we helpen moeten, dat we onzeker zijn of onszelf overtuigen dat iemand anders veel beter zal weten wat er gedaan moet worden. En hoe vaak gebeurt het ons niet dat we het leed van anderen niet herkenden? Omdat we te druk, te opgejaagd, te veel met onszelf bezig zijn. Moeten we niet eerlijk durven toegeven dat die priester en die leviet in dit verhaal: dat wij dat zijn?

De verhoudingen omgekeerd. Dat is Jezus ten voeten uit. De Samaritaan, iemand die niet hoort tot het verbond, laat hier zien wat naastenliefde is. Teder en zorgzaam verbindt hij de wonden van de noodlijdende man. Hij zorgt ervoor dat hij naar een herberg wordt gebracht, waar voor hem gezorgd wordt. Net zolang totdat hij genezen is. Zonder daar iets voor terug te verwachten, staat hij in voor de kosten van de verzorging. Handen die zorgen, handen die helen. Iemand die nabij is en geduldig naar je omziet. Iemand die weet wanneer de wonden aangeraakt moeten worden. In zulke mensen ervaren wij wat genade is, wat belangeloze liefde is.

Het grote verschil tussen de Samaritaan en de priester en de Leviet zit hem niet in hun achtergrond. Of zij nu Joods zijn of Samaritaan: daar heeft het niets mee te maken. De Samaritaan, zo schrijft Lucas in vers 33, krijgt medelijden. De Statenvertaling heeft hier: 'hij werd bewogen met innerlijke ontferming'. Die vertaling is eigenlijk wel heel treffend. Het Hebreeuwse woord voor ontferming of barmhartigheid klinkt niet toevallig als *rahāmim*. Het is afgeleid van *reḥēm*, dat baarmoeder betekent. De Hebreeuwse taal drukt daarmee uit hoe lijfelijk, hoe fysiek barmhartigheid is. Het gaat om kijken met je hart. Als je oog in oog staat met een medemens die hulp nodig heeft, als je niet wegstapt van de pijn: daarin gebeurt het! Juist in dat contact van mens tot mens, worden we bewogen tot naastenliefde. Het wordt in de Bijbel vaak van Jezus gezegd: hoe hij met innerlijk erbarmen bewogen is om mensen. Met heel zijn wezen leeft hij mee met de mensen die bij hem komen, mensen verlangend naar heelheid, naar genezing. Tot in alle vezels van zijn lijf is hij bekommerd om hen.

Barmhartigheid gebeurt daar waar mensen elkaars pijn zien en daardoor in beweging worden gezet. Het is dan ook helemaal niet de vraag wie mijn naaste is, maar hoe ik naaste kan worden voor de ander. Het gaat om mijn hart dat bekeerd moet worden, ons hart dat open moet gaan voor de ander. Vandaag staan we ook stil bij Burkina Faso en de wijdere Sahel-streek, waar christenen zoveel leed te verdragen hebben. Je wordt er stil van, als je hoort hoe christelijke gemeenschappen daar systematisch worden onderdrukt. Dominees en priesters die terecht worden gesteld. Scholen, kerken en kloosters die in de as worden gelegd; mensen gedood en gemarteld omdat ze christen zijn.

Het gebod om de ander lief te hebben krijgt daar een heel andere klank, dan in ons welvarende westen, waar we ons meestal om veiligheid niet druk hoeven te maken. Wanneer je bang moet zijn voor de ander, dan wordt het liefdesgebod een aanvechting, een opdracht, waarvan je voelt dat je hele lijf tegenspuutert. Naaste worden voor de ander die jou vervolgt, is dat niet onmenselijk en veel te veel

gevraagd? En toch kozen zij voor deze tekst. Je ziet dat vaak bij mensen die vervolgd worden. Mensen als Dietrich Bonhoeffer of Desmond Tutu. Juist die context van vervolging bracht hen ertoe om zich de liefde van Christus eigen te maken. Jezus die zelfs zijn vijanden liefhad en zijn beulen vergaf. Omdat hij ook in hen de verwrongen pijn herkende, de haat die hen bewoog.

Liefde die altijd het goede blijft hopen, die zich niet boos maakt, maar verdraagt wat ondragelijk is: Jezus wist als geen ander hoe het liefdegebod ook een juk kan zijn. Op het kruis, daar waar er geen mensen zijn en niemand de pijn ziet die Hij moet dragen, is Jezus alleen met de Vader. En die ander vergeven: dat kon Hij alleen in verbondenheid met de Vader. Op het kruis bidt Jezus voor zijn vervolgers: "vader vergeef hen, want ze weten niet wat ze doen". Liefde is bij Jezus geen zoet of romantisch verhaal. Nee: het gaat om liefde die het kwade overwint. Naaste worden: tot die opdracht worden wij uitgedaagd. We zijn geroepen tot innerlijk erbarmen om ieder mens met pijn, iedereen die op ons pad komt en hulp nodig heeft. Jezus die zelf alle leed gedragen heeft, roept jou en mij: heb de ander lief, zoals je zelf. Heb elkaar lief, zoals ik jullie heb liefgehad. En als je niet vergeven kunt, bidt dan tot mijn Vader in de hemel. Heb elkaar lief. Dat is mijn gebod voor jullie.

Amen.